

Резюме

Бойко В.В. Специфика детерминации тяжкой насильственной преступности против жизни и здоровья личности в особо крупных городах Украины.

Статья посвящена установлению и анализу особенностей детерминации тяжких насильственных преступлений против жизни и здоровья личности, совершаемых в особо крупных городах Украины. Для проведения данного изучения выбраны такие современные мегаполисы, как Киев, Харьков и Одесса. Отмечается, что существование и воспроизводство этих преступных проявлений обуславливается целым рядом факторов, одни из которых являются достаточно традиционными, а некоторые появились в детерминационном комплексе только лишь в последнее время.

Ключевые слова: детерминация, особо крупный город, насильственная преступность, тяжкая насильственная преступность против жизни и здоровья человека.

Summary

Boiko V. The specificity of determination of grave violent crimes against life and health of a person, committed in the largest cities of Ukraine.

The article is devoted to establishing and analysis of features of determination of serious violent crimes against life and health of a person, committed in the largest cities of Ukraine. To conduct this study, it was elected such modern cities as Kiev, Kharkov and Odessa. It is noted that the existence and the reproduction of these criminal acts is due to a number of factors, some of which are quite traditional, and some of them are appeared in determination complex only recently.

Key words: determination, the largest city, the violent crime, the grave violent crimes against life and health of a person.

УДК 343.1

В.В. ДЕРНОВИЙ

Віталій Валерійович Дерновий, аспірант Національної академії внутрішніх справ

**ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ РОЗСЛІДУВАННЯМ
ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ ІНОЗЕМЦІВ**

Світові інтеграційні процеси зумовлюють держави об'єднувати свої зусилля задля вдосконалення процесуального механізму взаємодії правоохоронних органів під час міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях, пов'язаних із розслідуванням злочинів, вчинених із залученням іноземців.

Занадто формалізовані механізми міжнародного співробітництва, наявність протиріч між законодавствами зарубіжних країн та України призводить до довготривалого обміну інформацією, що викликає затягування розслідування злочинів, вчинених із залученням іноземців. Світова спільнота розуміє дані проблеми та визнає їх такими, що загрожують суспільству держав.

Окремі аспекти міжнародного співробітництва держав у протидії злочинності досліджували: О.В. Баулін, Н.Г. Гасімов, С.Є. Житняк, М.П. Данилюк, В.І. Дубина, Г.О. Душейко, Є.В. Зозуля, В.В. Ігнатенко, О.В. Культенко, О.М. Ляшук, Л.В. Максимів, О.І. Мотлях, В.В. Назаров, Є.О. Наливайко, В.А. Некрасов, Н.А. Потомська, А.С. Сизоненко, В.В. Топчій та інші науковці.

Вищезазначені науковці вивчали загальні засади міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях. Натомість на практиці виникла нагальна необхідність розробки рекомендації із вдосконалення норм чинного Кримінального процесуального кодексу України.

Це зумовлено тим, що норми КПК України є недосконалими, наслідком чого є виникнення проблемних ситуацій під час їх використання на практиці.

Відсутність ґрунтовної теоретичної розробленості процесуальних засад міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях, пов'язаних із розслідуванням злочинів, вчинених із залученням іноземців, є однією з причин, що склалася на сьогодні із негативним станом виконання запитів про надання міжнародно-правової допомоги.

У кримінальному процесуальному законодавстві міжнародна правова допомога визначена як проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою.

Наприклад, В.П. Шупілов вважає, що під міжнародною правовою допомогою слід вважати здійснення певних дій на прохання запитуючої сторони, виконання яких необхідне для розслідування, розгляду в суді кримінального провадження чи для виконання призначеного у справі покарання в іншій договірній країні¹.

Натомість Д.Д. Аверін визначив міжнародну правову допомогу як надання допомоги органам певної держави при розгляді конкретного кримінального провадження органами іншої держави².

На думку В. Максименка, під міжнародною правовою допомогою слід розуміти систему процесуальних, організаційно-правових заходів, механізмів, принципів, способів, методів, інститутів, сукупності та/або самостійності всього того, що застосовується в ході реалізації як міжнародного, так і національного права держав, з метою вирішення на міжнародному рівні справ, пов'язаних із суспільно небезпечними діяннями, та будь-яких інших дій, що стосуються цих справ, при одночасному застосуванні й посиленні на норми національного, внутрішньодержавного законодавства України та держави або держав, з якими Україна перебуває у відносинах правового співробітництва в кримінальних провадженнях та міжнародного права, на підставі домовленості або взаємності³.

Усі дії, які проводяться у межах міжнародної правової допомоги, можна умовно розподілити на дві групи: а) процесуальні дії, передбачені КПК України; б) процесуальні дії, передбачені міжнародними договорами України⁴. Необхідно погодитися з думкою Ю.М. Черноус про те, що аналіз КПК України свідчить, що до першої групи процесуальних дій відносяться:

– процесуальні дії, проведення яких безпосередньо передбачено у межах міжнародного співробітництва, згідно з розділом IX КПК України: вручення документів (ст. ст. 542, 564); зберігання та передавання речових доказів і документів (ст. 549); тимчасова передача (ст. 565); виклик особи, яка перебуває за межами України (ст. 566); допит шляхом проведення відео- або телефонної кореспонденції (ст. 567); розшук, арешт та конфіскація майна (ст. 568); контрольована поставка (ст. 569); прикордонне переслідування (ст. 570);

– слідчі (розшукові) дії: допит (ст. 224), пред'явлення особи, речей для впізнання (ст. ст. 228–229); обшук (ст. 234); огляд (ст. 237); огляд трупа, в тому числі пов'язаний з ексгумацією (ст. ст. 238, 239); слідчий експеримент (ст. 240); освідування особи (ст. 241); проведення експертизи (ст. ст. 242–244); отримання зразків для експертизи (ст. 245);

– негласні слідчі (розшукові) дії: втручання у приватне спілкування (ст. 258); збереження інформації (ст. 259); аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264); дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); аудіо-, відео контроль місця (ст. 270); контроль за вчиненням злочину (ст. 271); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274);

– інші процесуальні дії, передбачені КПК України: залучення особи до провадження як потерпілого (ст. 55), цивільного позивача (ст. 61), цивільного відповідача (ст. 62), їх представників (ст. ст. 58, 59, 63, 64), перекладача (ст. 68); експерта (ст. 69), спеціаліста (ст. 71); вручення повістки про виклик (ст. 135); тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 159); тимчасове вилучення майна (ст. ст. 167, 168); арешт майна (ст. 170); вручення письмового повідомлення про підозру (ст. 278) та інші⁵.

У свою чергу, до другої групи процесуальних дій, проведення яких у межах міжнародної правової допомоги передбачено міжнародними договорами України, можуть, наприклад, відноситися: опитування (ст. 4 Договору між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу і правові відносини у цивільних і кримінальних справах 1992 р.)⁶; розшук, арешт та конфіскація майна чи доходів, отриманих злочинним шляхом; одержання заяв; спостереження, в тому числі електронне (ст. ст. 12–14, 18, 20 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р.)⁷; визначення місцезнаходження осіб і предметів, включаючи їх ідентифікацію (ст. 2 Договору між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах 2002 р.)⁸; здійснення розшуку і вилучення (ст. 1 Договору між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 2002 р.)⁹; термінове збереження комп'ютерних даних, які зберігаються; термінове збереження і часткове розкриття даних про рух інформації; обшук і арешт комп'ютерних даних, які зберігаються; збирання даних про рух інформації у реальному масштабі часу; перехоплення даних змісту інформації (ст. ст. 16–21 Конвенції про кіберзлочинність 2001 р.)¹⁰; проведення обшуку й накладення арешту, а також заморожування; виявлення, заморожування та відстеження доходів від злочинів; вилучення активів (ст. 46 Конвенції ООН проти корупції 2003 р.)¹¹ та інші дії, залежно від змісту конкретного міжнародного договору, що є підставою для співробітництва¹².

Переважає більшість запитів про міжнародну правову допомогу у кримінальних провадженнях, пов'язаних із розслідуванням злочинів, вчинених із залученням іноземців, скеровуються з метою відслідковування руху грошових потоків, одержаних компаніями – нерезидентами, які були задіяні у злочинах, встановлення бенефіціарних власників цих компаній, а також вилученні необхідної фінансово-господарської документації.

Успіх міжнародного співробітництва залежить від своєчасності та оперативності надання міжнародно-правової допомоги. Сучасні тенденції вчинення корупційних та економічних злочинів зумовлюють необхідність розробки ефективних механізмів і процедур надання (отримання) правової допомоги у кримінальному провадженні.

Згідно зі ст. 562 КПК України, у разі якщо при зверненні за допомогою в іноземній державі необхідно виконати процесуальну дію, для проведення якої в Україні потрібен дозвіл прокурора або суду, така процесуальна дія може запитуватися лише після надання відповідного дозволу прокурором або судом у порядку, встановленому цим Кодексом. При цьому належно засвідчена копія такого дозволу долучається до матеріалів запити.

З огляду на викладене, у разі звернення до компетентного органу іноземної країни з метою вилучення документів до запити про міжнародну правову допомогу необхідно додати копію ухвали слідчого судді, яким надано дозвіл на проведення відповідної процесуальної дії, тобто ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів або ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння.

У разі недотримання зазначеної процедури відомості, які містяться у матеріалах, отриманих у результаті виконання запити про міжнародну правову допомогу, згідно з ч. 2 ст. 553 КПК України, не можуть визнаватися судом допустимими.

Разом із тим згідно зі ст. 164 КПК України «Ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів» в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів обов'язково має бути зазначено прізвище, ім'я та по батькові особи, якій надається право тимчасового доступу до речей і документів, та строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали.

У ст. 235 КПК України «Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи» міститься аналогічна вимога про те, що ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених цим Кодексом, а також містити відомості про строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали.

Ніяких виключень із цього правила не передбачено для випадків проведення процесуальних дій у порядку надання міжнародної правової допомоги на території іноземних держав.

З огляду на викладене, у зв'язку зі зверненням із запитом про міжнародну правову допомогу на адресу компетентних країн, наприклад, з метою вилучення документів, що містять банківську таємницю, є необхідність виконання вимог ст. 562 КПК України, тобто долучені до запити копії ухвали слідчого судді про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю. При цьому в ухвалі суддею на виконання п. 7 ч. 1 ст. 164 КПК України завжди буде зазначено про її термін дії, який не може перевищувати одного місяця з дня її постановлення.

Виконання цих ухвал у строк до одного місяця на практиці є неможливим, з огляду на необхідність більш тривалого періоду часу для їх перекладу, дотримання процедури погодження та скерування запити про міжнародну правову допомогу центральним органом України, подальшого надходження його для виконання посадовій особі іноземного правоохоронного органу та безпосередньо його виконання.

У зв'язку з викладеним, при скеруванні запити про міжнародну правову допомогу у супровідному листі позивною є практика надання роз'яснень про те, що долучену до матеріалів запити про міжнародну правову допомогу ухвалу необхідно розглядати в якості преюдиції, оскільки українське процесуальне рішення у даному випадку є підтвердженням того, що український суд перевірів наявність підстав для проведення процесуальної дії відповідно до законодавства України та санкціонував його.

Однак, незважаючи на вказані роз'яснення, у практичній діяльності непоодинокими є випадки, коли компетентні органи іноземних країн у відповідь на запити про міжнародну правову допомогу скеровують листи про неможливість їх виконання у зв'язку із закінченням терміну дії ухвали суду. Зокрема, такі листи надходили як відповіді на запити про міжнародну правову допомогу від правоохоронних органів Австрійської Республіки, Латвійської Республіки, Республіки Казахстан та низки інших країн.

Наведене зумовлює необхідність повторного проходження процедури отримання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів або ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння, перекладу та скерування отриманого процесуального рішення для виконання компетентному органу іноземної країни у додаток до попередньо направленої запити про міжнародну правову допомогу, що суттєво подовжує строки досудового розслідування кримінального провадження.

Отже можемо зробити такі висновки. Враховуючи викладене, з метою підвищення ефективності здійснення міжнародно-правового співробітництва до редакції ст. ст. 164, 235 КПК України необхідно внести зміни та викласти їх у наступних редакціях:

1. «Стаття 164. Ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів

1. В ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів має бути зазначено:

- 1) прізвище, ім'я та по батькові особи, якій надається право тимчасового доступу до речей і документів;
- 2) дата постановлення ухвали;
- 3) положення закону, на підставі якого постановлено ухвалу;
- 4) прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати тимчасовий доступ до речей і документів;
- 5) назва, опис, інші відомості, які дають можливість визначити речі і документи, до яких повинен бути наданий тимчасовий доступ;
- 6) розпорядження надати (забезпечити) тимчасовий доступ до речей і документів зазначених в ухвалі особі та надати їй можливість вилучити зазначені речі і оригінали або копії документів, якщо відповідне рішення було прийнято слідчим суддею, судом;
- 7) строк дії ухвали, який не може перевищувати двох місяців з дня постановлення ухвали.
- 8) положення закону, які передбачають наслідки невиконання ухвали слідчого судді, суду.

Якщо ухвала постановлюється на виконання вимог частини 2 статті 562 цього Кодексу, тоді строк її дії не зазначається.

2. «Стаття 235. Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи

1. Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні прокурора, слідчого, надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз.

2. Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених цим Кодексом, а також містити відомості про:

- 1) строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали;
- 2) прокурора, слідчого, який подав клопотання про обшук;
- 3) положення закону, на підставі якого постановляється ухвала;
- 4) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, які мають бути піддані обшуку;
- 5) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;
- 6) речі, документи або осіб, для виявлення яких проводиться обшук.

Якщо ухвала постановлюється на виконання вимог частини 2 статті 562 цього Кодексу, тоді строк її дії не зазначається.

3. Виготовляються дві копії ухвали, які чітко позначаються як копії.»

Наведені зміни є дуже суттєвими для підвищення ефективності розслідування кримінальних проваджень, які вчинені із залученням іноземців, у яких великий масив доказів знаходиться за кордоном, та виключить ризики невиконання запитів про міжнародну правову допомогу у зв'язку із закінченням терміну дії ухвал.

¹ Шупилов В.П. Международная правовая помощь по уголовным делам / В.П. Шупилов // Сов. Государство и право. – 1974. – № 34. – С. 86.

² Аверин Д.Д. Процессуальные вопросы сотрудничества органов юстиции социалистических государств. Исполнение решений и поручений иностранных судов / Д.Д. Аверин. – М.: Моск. ун-т. – 1963. – С. 4.

³ Максименко В. Україна – суб'єкт правової допомоги зарубіжним державам у кримінальних справах / В. Максименко // Право України. – 1998. – № 11. – С. 149.

⁴ Уголовно-процессуальный кодекс Украины: науч.-практ. комментарий / под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленына. – Х.: Одиссей, 2005. – С. 13.

⁵ Черноус Ю.М. Міжнародна правова допомога: зміст та питання удосконалення реалізації // Ю.М. Черноус / Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 2. – С. 97–98.

⁶ Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу і правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13 грудня 1992 р. // Правові основи міжнародної діяльності МВС України: зб. міжнар.-правових договорів документів: в 2 т. / МВС України. Відділ міжнародних зв'язків. – К., 1997. – Т. 1. – С. 225–257.

⁷ Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року: прийнята резолюцією 55/25 ГА ООН від 15 лист. 2000 р. // 36. міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – К., 2006. – С. 554–606.

⁸ Договір між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах: підпис. 3 жовтня 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 2. – Ч. 1–2. – Ст. 112

⁹ Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах: підпис. 16 січня 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 45. – Ст. 3052.

¹⁰ Конвенція про кіберзлочинність: прийнята 23 листопада 2001 р. Додатковий протокол від 28 січня 2003 р. до Конвенції; ратифіковано із застереженнями і заявами Законом України № 2824-IV від 7 вересня 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 65. – Ст. 2535.

¹¹ Конвенція ООН проти корупції: прийнята 31 жовтня 2003 р.; ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 10. – Ст. 506.

¹² Чорноус Ю.М. Міжнародна правова допомога: зміст та питання удосконалення реалізації / Ю.М. Чорноус // Вісник кримінального судочинства. – 2015. – № 2. – С. 98–99.

Резюме

Дерновий В.В. Особливості здійснення міжнародно-правової допомоги у кримінальних провадженнях, пов'язаних із розслідуванням злочинів, вчинених із залученням іноземців.

У статті здійснено аналіз норм кримінального процесуального законодавства України, які регламентують порядок отримання міжнародно-правової допомоги в кримінальних провадженнях, які пов'язані з розслідування злочинів, вчинених із залученням іноземців, а також наголошено на окремих недоліках положень Кримінального процесуального кодексу України і запропоновано зміни до нього.

Ключові слова: злочин, кримінальне провадження, вилучення документів, банківська таємниця, іноземці.

Резюме

Дерновой В.В. Особенности осуществления международно-правовой помощи в уголовных производствах, которые связаны с расследованием преступлений, совершенных с привлечением иностранцев.

В статье осуществлен анализ норм уголовного процессуального законодательства Украины, регламентирующих порядок получения международно-правовой помощи в уголовных процессах, связанных с расследования преступлений, совершенных с привлечением иностранцев, а также отмечены отдельные недостатки положений Уголовного процессуального кодекса Украины и предложены изменения в него.

Ключевые слова: преступление, уголовное производство, изъятие документов, банковская тайна, иностранцы.

Summary

Dernovyi V. Features of international assistance in criminal proceedings related to the investigation of crimes committed by foreigners.

The article analyzes the norms of the criminal procedural legislation of Ukraine, which regulate the procedure for obtaining international legal assistance in criminal proceedings related to the investigation of crimes committed with the involvement of foreigners, as well as emphasizes certain shortcomings of the provisions of the Criminal Procedural Code of Ukraine and the proposed amendments to him.

Key words: crime, criminal proceedings, seizure of documents, bank secrecy, foreigners.